

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ГАРАНТУВАННЯ ФІЗИЧНІЙ ОСОБИ МОЖЛИВОСТІ НАБУТТЯ СТАТУСУ ЧЛЕНА ФЕРМЕРСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Марина Черкашина,

канд. юрид. наук,
асистентка кафедри екологічного права
Національної юридичної академії України ім. Ярослава Мудрого,
м. Харків

Фермерське господарство – це форма підприємницької діяльності громадян із створенням юридичної особи, які виявили бажання виробляти товарну сільськогосподарську продукцію, займатися її переробкою та реалізацією з метою отримання прибутку на земельних ділянках, наданих їм для ведення фермерського господарства (ч. 1 ст. 1 Закону України «Про фермерське господарство» від 19.06.2003 р. № 973-IV у редакції від 07.10.2005 р.).

Питанням створення, функціонування та припинення фермерських господарств приділяють достатньо уваги, зокрема такі науковці, як В. Жупшан, П. Кулинич, О. Погрібний, Н. Титова, М. Шульга, М. Долинська, В. Уркевич та ін. [1–4]. Разом із тим потребує аналізу суб'єктний склад осіб, які за чинним законодавством України мають право набувати статус члена фермерського господарства.

Метою цієї статті є дослідження гарантій, що забезпечують фізичній особі можливість набути статус члена фермерського господарства та захищають її й інших осіб від порушення земельного й іншого законодавства України при наданні та використанні земельної ділянки.

У Перехідних положеннях Земельного кодексу (далі – ЗК) України від 25.10.2001 р. № 2768-III (у редакції від 01.05.2009 р.) закріплюється можливість для членів фермерських господарств вирішувати питання переоформлення у встановленому законодавством порядку права власності на земельні ділянки, які перебувають у їх постійному користуванні (п. 6). Крім того, ЗК України передбачає, що громадянам України – членам фермерських господарств передаються безоплатно у приватну власність надані їм у користування із земель державної та комунальної власності земельні ділянки у розмірі земельної частки (паю) члена сільськогосподарського підприємства, розташованого на території відповідної ради (статті 31, 32, п. «а» ч. 1 ст. 121).

Таким чином, для отримання безкоштовно у приватну власність якомога більшої кількості гектарів землі засновники фермерських господарств зацікавлені в поповненні їх новими

членами. При цьому кількість осіб, які можуть бути членами фермерського господарства, законодавством не обмежена. У зв'язку з цим останнім часом спостерігаються непоодинокі випадки незаконного введення у члени фермерських господарств фізичних осіб, які не мають на це права [5, с. 10]. Разом із тим існує й інша проблема – позбавлення особи передбаченої законом можливості набути статус члена фермерського господарства в порядку, закріпленому земельним законодавством, внаслідок відсутності необхідних норм права, здатних врегулювати відповідні суспільні відносини, та єдності у тлумаченні існуючих правових норм.

Аналіз гарантій набуття фізичною особою статусу члена фермерського господарства дозволяє виділити два варіанти та дві категорії суб'єктів: по-перше, створення фермерського господарства (відповідно суб'єкти, які бажають його організувати); по-друге, можливість вступити в існуюче фермерське господарство (суб'єкти, які бажають стати його повноправними членами).

Зміст поняття «фермерське господарство» пов'язане з наявністю відповідних умов, що впливають на коло суб'єктів, які мають право створити таке господарство, а також бути прийнятими на законних підставах у його повноправні члени. Так, Закон України «Про фермерське господарство» (далі – Закон) передбачає, що фермерське господарство може бути створене одним громадянином України або кількома громадянами України, які є родичами або членами сім'ї (ч. 2 ст. 1). Згідно із ст. 5 Закону право на створення фермерського господарства має кожний дієздатний громадянин України, який досяг 18-річного віку, виявив бажання та пройшов професійний відбір на право створення фермерського господарства. Висновок професійної комісії з питань створення фермерських господарств про наявність у громадянина достатнього досвіду роботи у сільському господарстві або необхідності сільськогосподарської кваліфікації є умовою для державної реєстрації фермерського господарства та надання (передачі) громадянину у власність або оренду земельних ділянок для ведення фермерського господарства із земель державної і комунальної власності відповідно до ЗК України (ч. 3 ст. 6 Закону).

Таким чином, гарантіями для набуття права на створення фермерського господарства є: громадянство України, цивільна та земельна дієздатність, достатній досвід роботи у сільському господарстві або необхідна сільськогосподарська кваліфікація. Слід зазначити, що законодавство не передбачає для членів фермерського господарства особливих кваліфікаційних умов на відміну від потенційного голови фермерського господарства.

Згідно з положеннями ст. 3 Закону членами фермерського господарства можуть бути подружжя, їх батьки, діти, які досягли 14-річного віку (ч. 3 ст. 188 Кодексу законів про працю України від 10.12.1971 р. № 322-VIII (у редакції від 01.01.2009 р.) закріплює трудову правосуб'єктність з 14 років), інші члени сім'ї, родичі, які об'єдналися для спільного ведення фермерського господарства, визнають і дотримуються положень Статуту фермерського господарства. Членами фермерського господарства не можуть бути особи, які працюють у ньому за трудовим договором (контрактом). При створенні фермерського господарства одним із членів сім'ї інші члени сім'ї, а також родичі можуть стати членами цього фермерського господарства після внесення змін до його Статуту. Родич або член сім'ї, який не є громадянином України, не може бути засновником або повноправним членом фермерського господарства, але може працювати в ньому як найманий працівник.

Крім того, фермерське господарство може створюватися і декількома громадянами України, які відповідно до закону повинні мати статус родича або члена сім'ї. У зв'язку з цим доцільно з'ясувати як законодавець визначає такі поняття як «сім'я», «член сім'ї», «родичі» тощо.

Цивільний кодекс (далі – ЦК) України від 16.01.2003 р. № 435-IV (у редакції від 30.04.2009 р.) не містить такого поняття, як сім'я, сформульованих принципів, керуючись якими можна було б віднести ту чи іншу особу до членів певної сім'ї.

Сімейний кодекс (далі – СК) України від 10.01.2002 р. № 2947-III (у редакції від 03.02.2009 р.) пропонує поняття сім'ї, яке за своїм змістом є оціночним. Так, ст. 3 СК України відносить до складу сім'ї осіб, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права й обов'язки.

Юридична енциклопедія під членами сім'ї розуміє подружжя, дітей, батьків, а також інших осіб, які постійно проживають з ними та ведуть спільне господарство. Статус члена сім'ї тягне за собою передбачені законодавством права й обов'язки (батьківські, аліментні, майнові тощо) [6, с. 516].

Зміст понять «сім'я», «член сім'ї» у спадковому, трудовому, сімейному праві тощо не збігається. Так, для цілей оподаткування Законом України «Про податок з доходів фізичних осіб» від 22.05.2003 р. № 889-IV (у редакції від 04.02.2009 р.) запроваджено термін «ступінь

споріднення» для членів сім'ї спадкодавця, і підпункт 1.20.4. ст. 1 визначає поняття «члени сім'ї» та «ступінь споріднення» так: членами сім'ї фізичної особи є її дружина або чоловік, діти як фізичної особи, так і її дружини або чоловіка (у тому числі усиновлені), батьки, баба або дід як фізичної особи, так і її дружини або чоловіка, брати чи сестри як фізичної особи, так і її дружини або чоловіка, онуки як фізичної особи, так і її дружини або чоловіка, інші утриманці такої фізичної особи або її опікуни, визнані такими згідно із законом. Членами сім'ї фізичної особи першого ступеня споріднення вважаються її батьки та батьки її чоловіка або дружини, її чоловік або дружина, діти як такої фізичної особи, так і її чоловіка або дружини, у тому числі усиновлені. Інші члени сім'ї фізичної особи вважаються такими, що мають другий ступінь споріднення.

Кримінально-процесуальний кодекс (далі – КПК) України від 28.12.1960 р. № 1001-05 (у редакції від 25.02.2009 р.) до «близьких родичів» відносить: батьків, подружжя, братів, сестер, діда, бабу, онуків (п. 11 ст. 32).

У Законі України «Про нотаріат» від 02.09.1993 р. № 3425-XII (у редакції від 28.03.2009 р.) зазначено, що до родичів слід віднести: батьків, дітей, онуків, діда, бабу, братів, сестер обох з подружжя (ст. 9).

Рішення Конституційного Суду України від 03.06.1999 р. № 5-рп/99 щодо офіційного тлумачення положень п. 6 ст. 12 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», частин 4, 5 ст. 22 Закону України «Про міліцію» та ч. 6 ст. 22 Закону України «Про пожежну безпеку» (справа про офіційне тлумачення терміна «член сім'ї») під членом сім'ї військовослужбовця, працівника міліції, особового складу державної пожежної охорони розуміє особу, яка перебуває з суб'єктом права на пільги щодо оплати користування житлом і комунальними послугами у правовідносинах, природа яких визначається: кривими (родинними) зв'язками або шлюбними відносинами; постійним проживанням з військовослужбовцем, працівником міліції, особового складу державної пожежної охорони; веденням з ним спільного господарства.

Постанова Верховного Суду України «Про застосування судами окремих норм Сімейного кодексу України при розгляді справ щодо батьківства, материнства та стягнення аліментів» від 15.05.2006 р. № 3 закріплює, що поняттям «родичі», яке вживається в Сімейному кодексі України, охоплюються такі особи: баба, дід, прабаба, прадід, повнорідні брат і сестра (п. 4). «Членами сім'ї» є мачуха, вітчим, які проживають однією сім'єю з малолітніми або неповнолітніми пасинком, падчеркою.

Таким чином, поняття «член сім'ї» визначається спільністю проживання та спільним побутом, а не родичівством, під яким розумі-

ють зв'язок між людьми, з наявністю якого закон пов'язує виникнення, зміни або припинення прав і обов'язків.

Отже, поняття «член сім'ї» залишається одним із найсуперечливіших питань у науці цивільного та сімейного права. Уникнути тривалих судових суперечок, забезпечити єдність судової практики можна лише за умови уніфікації їх змісту.

М. Долинська зазначає, що ст. 3 Закону України «Про фермерське господарство» (яка закріплює, що членами такого господарства можуть бути подружжя, їх батьки, діти, які досягли 14-річного віку, інші члени сім'ї та родичі) чітко орієнтує на сімейний склад господарства, що відображає як традиційно-історичний уклад життя та праці в українському селі, так і міжнародний досвід організації фермерства. Проте цей склад точніше характеризувати не як «сімейний», а як «родинний». У даному випадку йдеться про фермерське господарство не просто як про сімейне об'єднання, а як про родинно-трудове [7, с. 74–75]. Щодо пропонування стосовно фермерських господарств застосовувати широкі поняття «родичі» відповідно до глави 86 книги шостої «Спадкове право» ЦК України (статті 1261–1265), тобто осіб, які перебувають між собою у родинних стосунках обох членів подружжя до шостого ступеня споріднення включно, досить сумнівне, оскільки, по-перше, ці норми регулюють спадкові правовідносини, по-друге, хоч і містять широке поняття «родичі», цей перелік не є вичерпним. Крім того, у законодавстві, на жаль, не визнається поняття «родичіство».

Аналіз юридичних словників свідчить, що існує два види родичіства – *кровне* – між людьми, які походять від одного предка, та *свояцтво* – родичіство за шлюбом, між родичами подружжя. Елементарну одиницю для вираховання генеалогічної (родовідної) відстані між двома родичами складають ступені кровного (однорідного) споріднення. Так, батьки та діти – родичі першого ступеня; брати та сестри – родичі другого ступеня; брати та сестри батьків – родичі третього ступеня; діди, баби, онуки – родичі четвертого ступеня. Своаяцтво – це споріднені внаслідок шлюбу стосунки між чоловіком і кровними родичами дружини, між дружиною та кровними родичами чоловіка, а також між родичами подружжя. Своаяцтво буває дворідним (або двокровним), та трирідним (або трикровним) [8].

Слід зазначити, що ч. 4 ст. 2 СК України, закріплюючи положення про те, що Сімейний кодекс не регулює сімейні відносини між двоюрідними братами та сестрами, тіткою, дядьком і племінницею, племінником та іншими родичами за походженням, підтверджує поділ родичів на кровних і за походженням, проте не надає цим поняттям визначення, що звужує коло суб'єктів, які можуть вважатися родичами, ускладнює регулювання суспільних відносин на практиці.

Певним прикладом вирішення проблеми, що розглядається, може бути підхід російського законодавця, який визначає, що «крест'янське (фермерське) господарство (далее также – фермерское хозяйство) представляет собой объединение граждан, связанных родством и (или) свойством, имеющих в общей собственности имущество и совместно осуществляющих производственную и иную хозяйственную деятельность, основанную на их личном участии. Членами фермерского хозяйства могут быть:

супруги, их родители, дети, братья, сестры, внуки, а также дедушки и бабушки каждого из супругов, но не более, чем из трех семей. Дети, внуки, братья и сестры членов фермерского хозяйства могут быть приняты в члены фермерского хозяйства по достижении ими возраста 16 лет; граждане, не состоящие в родстве с главой фермерского хозяйства. Максимальное количество таких граждан не может превышать 5 человек (п. 2 ст. 3)» (Федеральный Закон «О крестьянском (фермерском) хозяйстве» от 11.06.2003 г. № 74-ФЗ (в редакции от 13.05.2008 г.).

Викладене дозволяє зробити висновок про те, що застосування у такому звуженому розумінні терміна «родичі» до відносин членства у фермерському господарстві є безпідставним і необґрунтованим. Воно порушує життєві інтереси всіх членів фермерського господарства та його стабільну роботу.

Також заслуговує підтримки думка про те, що суспільні відносини, пов'язані із створенням і діяльністю фермерського господарства, регулюються значною кількістю законодавчих актів, проте найбільшого розвитку має набути спеціальне – фермерське законодавство, яке є безпосередньою юридичною базою створення та діяльності фермерських господарств [7, с. 36]. Отже, доцільно було б передбачити склад родичів саме у фермерському законодавстві з урахуванням специфіки такого роду діяльності.

Література

1. Шульга М. В., Жушман В. П., Кушнич П. Ф., Уркевич В. Ю. Фермерське господарство: правові засади створення, функціонування та припинення / За ред. М. В. Шульги. – Х., 2004.
2. *Аграрне право України* / За ред. О. О. Погрібного. – К., 2004.
3. *Землі сільськогосподарського призначення: права громадян* / За ред. Н. І. Титової. – Л., 2005.
4. *Науково-практичний коментар до Закону України «Про фермерське господарство»* / За ред. М. В. Шульги. – К., 2004.
5. *Юридичний вісник України*. – 2009. – № 17.
6. *Популярна юридична енциклопедія* / В. К. Піжевський, В. В. Головченко, В. С. Ковальський та ін. – К., 2002. – 528 с.
7. *Долинська М. С. Фермерські господарства України: землекористування, порядок створення, діяльність та припинення діяльності*. – Х., 2005. – 264 с.
8. <http://www.big-library.info/>.

9
2009 (165)

ПІДПРИЄМНИЦТВО, ГОСПОДАРСТВО і ПРАВО

Щомісячний науково-практичний
господарсько-правовий журнал
видається з 1 січня 1996 р.

ІНСТИТУТ ПРИВАТНОГО ПРАВА
І ПІДПРИЄМНИЦТВА
АПРН УКРАЇНИ

СПІЛКА ЮРИСТІВ УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ДЕРЖАВИ І ПРАВА
НАН УКРАЇНИ

Шеф-редактор
МАКАРОВА
Алла Іванівна

Редакційна
колегія:

ХАВРОНЮК
Микола Іванович
головиий
науковий
редактор

МЕЛЬНИК
Микола Іванович
заст. головного
наукового
редактора

ДЕМЧЕНКО С.
ЗАДОА А.
ЗАКАЛЮК А.
КУБКО Е.
КУЗНЄЦОВА Н.
МАМУТОВ В.
МАХІНЧУК В.
НАВРОШЬКИЙ В.
ТКАЧЕНКО Н.
ТОРГАШИН О.
ХМІЛЬ Ф.
ЧЕЧЕТОВА Н.
ЧУБУКОВА О.
ШАКУН В.
ШЕГДА А.

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА. ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

Андрей Машков	Понимание государства Людвигом фон Мизесом в контексте проблемы пределов государственного вмешательства в общественные отношения	3
Оксана Ракул	Дослідження генези принципів діяльності сучасного державного апарату України в контексті доктрини верховенства права	7
Борис Киндюк	Правові засади охорони лісів у Соборному Уложенні 1649 р.	11
Тарас Полянський	Принципи неприпустимості зловживання правом у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: практика інтерпретації та застосування	14

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

Іван Брацук	Конституційно-правовий механізм взаємодії права Європейського Союзу та національного права держав-членів	18
Сергій Книш	Особливості міжнародно-правового механізму у боротьбі з нелегальною міграцією в сучасних умовах	22

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО

Ірина Єфремова	Децентралізація влади: шлях до самостійності місцевих бюджетів	25
Олексій Лялюк	Юридичні ознаки і класифікація основ організації та діяльності місцевих рад в Україні	29
Анастасія Карлович	Право вето глави держави як ефективний механізм відносин з парламентом у напівпрезидентській республіці	33
Тетяна Шевченко	Порушення вимог щодо несумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності як підстава дострокового припинення повноважень народного депутата України	37
Артем Янчук	Наукове розроблення референдумного процесу: від теорії народного суверенітету до теорії референдумного процесу	41

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО. ТЕОРІЯ УПРАВЛІННЯ. ФІНАНСОВЕ ПРАВО. ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

Станіслав Денисюк	Форми діяльності суб'єктів громадського контролю у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху	45
Сергій Шатрава	Правова регламентація діяльності судової міліції в умовах сьогодення	48
Олександр Бідей	Проблеми вдосконалення практики застосування режиму надзвичайного стану	51
Роман Афанасієв	Щодо класифікації адміністративно-правових засобів забезпечення права власності на природні ресурси	54
Артур Гаджихамедов	Причини, наслідки й основні заходи профілактики підліткового алкоголізму	58
Юрій Кицұл	Особливості побудови системи місцевих органів виконавчої влади в Україні	63
Євген Огаренко	Правове регулювання державного контролю за діяльністю вищих навчальних закладів в Україні	67
Антон Монаєнко	Джерела та порядок фінансування витрат вищих навчальних закладів	72
Ірина Сотілко	Особливості формування основних понять і категорій інформаційного права щодо отримання органами державної влади інформації	76

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО. ГОСПОДАРСЬКИЙ ПРОЦЕС		
Олена Зубатенко	Деякі аспекти правового статусу кооперативу як учасника господарських відносин	80
Ігор Пастух	Про юридичну природу ліцензування господарської діяльності	83
Віталій Пашков	Ринкове саморегулювання господарських відносин у сфері охорони здоров'я	90
Володимир Горевий, Олександр Курдес	Досудове врегулювання господарських спорів: сутність, проблеми, окремі шляхи їх вирішення	86
ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО. МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО. ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС		
Руслан Колосов	Проблеми правового регулювання договорів і зобов'язань про надання послуг	89
Оксана Головатенко	Проблемні питання власності в акціонерних правовідносинах	97
Ірина Курафеева	Співвідношення договору пайової участі в будівництві житла та договору про спільну діяльність (просте товариство)	101
Ліна Медовкіна	Щодо створення товариства з єдиним учасником в Україні	105
Сергій Немченко	Договір постачання електричної енергії через приєднану мережу: правова природа та місце в системі зобов'язань з енергопостачання	108
Віталій Приходько	Питання відповідальності сторін через невиконання або неналежне виконання зобов'язань, які стосуються договору розшуку	112
Ігор Шишка	Місце договору на виконання маркетингових робіт у системі договірних зобов'язань	116
Юлія Лихицька	Інституціональний інструментарій Європейського Союзу	121
Леся Орищенко	Лібералізація освітніх послуг у рамках ГАТС	124
Крістіна Юрченко	Як підвищити можливості використання переваг членства в СОТ країн, що розвиваються?	127
Оксана Шутенко	Проблеми захисту суб'єктивних прав у порядку цивільного судочинства	130
Микола Ясинюк	Особи, які мають право на звернення до суду в справах окремого провадження, їх процесуальні права та наявність обов'язкових умов, які при цьому повинні мати місце	134
Марія Сокол	Виконавче провадження як захист прав громадян	138
ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ		
Богдан Сташків	Обчислення строків у праві соціального забезпечення: проблеми правового регулювання	141
АГРАРНЕ ПРАВО. ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО. ЕКОЛОГІЧНЕ, ПРИРОДОРЕСУРСОВЕ ПРАВО		
Марина Черкашина	Правові проблеми гарантування фізичній особі можливості набуття статусу члена фермерського господарства	146
Людмила Святченко	Значення договору контрактної у цукробуряківництві на сучасному етапі розвитку аграрних відносин	149
Олександр Світличний	Щодо вдосконалення діяльності виконавчих органів у галузі земельних відносин	153
Наталія Вербицька	Обмеження прав використання землі: можливість чи зобов'язання?	156
Вікторія Курзова	Проблеми гармонізації законодавства України з міжнародним та європейським правом у галузі карантину рослин	160
Марія Вебер	Деякі сучасні проблеми та шляхи вдосконалення гіричного законодавства України	164
Людмила Глушук	Ядерне законодавство України: ретроспективний розгляд	167
КРИМІНАЛІСТИКА. КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС. КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО		
Іван Козутич	До питання про місце суду серед суб'єктів використання криміналістичних знань	170
Ірина Ничитайло	Криміналістична ідентифікація особи за ознаками зовнішності в ході здійснення оперативного-розшукової діяльності	175
Владлена Волошина	Розмежування специфічних принципів розслідування та загальних умов стадії досудового розслідування	179
Андрій Гель	Обмеження волі як покарання, альтернативне позбавленню волі на певний строк: проблеми правової регламентації	183
ЕКОНОМІКА		
Саттам Ясін Ахмад Дала'єн	Вибір ключових показників ефективності маркетингової інформаційної системи (КПЕ-МІС)	188